

BURHÂN PÜRİ

(برهان پوری)

(ö. 1029/1620)

**et-Tuhfetü'l-mürsele adlı
eseriyle tanınan****Hindistanlı âlim ve mutasavvıf
(bk. et-TUHFETÜ'L-MÜRSELE).****BÛRİNÎ**

(البورینی)

Ebû'z-Ziyâ Bedrüddîn

Hasen b. Muhammed es-Saffürî el-Bûrînî
(ö. 1024/1615)**Dımaşklı tarihçi, fakih ve şair.**

963'te (1556) Filistin'in Saffûriye şehrinde doğdu. Babası -bir rivayete göre kendisi- Nablus'a bağlı Bûrîn'de doğduğu için Bûrînî nisbesini almıştır. Babasıyla birlikte Dımaşk'a gitti (1565) ve Sâlihiye'deki Ömeriyye Medresesi'nde okudu. 1567'de kıtlık yüzünden tahsiline dört yıl ara verdi ve Dımaşk'tan ayrılıp Kudüs'e gitti. 1580'de Dımaşk'a döndü, Emeviye Camii'nde Şâfiî fikhî okutmaya ve birçok medresede ders vermeye başladı. Derslerindeki metodu ve güzel konuşmasıyla büyük bir şöhret kazandı, talebelerinin sayısı hızla çoğaldı. Çağdaşı Necmeddin el-Gazzî onun için, "Bulunduğu meclislerin bülbülü idi" demektedir. 1611'de Suriyeliler'in hac kafilesinde kadı olarak görev yaptı. Farsça ve Türkçe de bilen Bûrînî çok zeki ve kabiliyetli bir kişi olup lugat, nahiv, siyer, meğâzî, fıkıh, riyâziyyât ve mantık sahalarında devrin önde gelen âlimlerindendi. 13 Cemâziyelevvel 1024'te (10 Haziran 1615) Dımaşk'ta öldü ve Bâbülfarâdis'te defnedildi.

Eserleri. 1. *el-Bahrü'l-fâ'iz fi şerhi Dîvânî İbni'l-Fârîz*. Ömer b. Fârîz'in divanına yazdığı bu şerhin Süleymaniye Kütüphanesi'nde muhtelif yazma nüshaları bulunmaktadır (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 988; Kılıç Ali Paşa, nr. 803; Esad Efendi, nr. 2785; Yenicami, nr. 969; Reîsülkütâb, nr. 829, 951; Ayasofya, nr. 4074). Eser Rüşeyd ed-Dahdâh el-Lübânî tarafından Nablus'un şerhiyle birlikte Marsilya'da (1853), daha sonra Kahire'de (1289, 1306, 1310, 1319-1320, 1329) yayımlanmıştır. Divan yalnız Bûrînî'nin şerhiyle de neşredilmiştir (Kahire 1279; Bulak 1289; Kahire 1313). Emîn el-Hürî Bûrînî'nin şerhini *el-Ğamûz min şerhi Dîvânî İbni'l-Fârîz* adıyla ihtisar etmiştir (Beirut 1886, 1888). 2. *Terâcimü'l-a'yan min ebnâ'iz-zamân*. Kendi devrinde yaşamış olan ünlü 205 kişinin hal tercümesini ihtiva eden

ve uzun aralıklarla on dört yılda tamamlanan (1614) bu alfabetik eser ilk defa Fazlullah b. Muhibbullah tarafından bir zeyille birlikte yayımlanmış (1078/1667), daha sonra Selâhaddin el-Müneccid tarafından iki cilt halinde Dımaşk'ta (1959-1966) neşredilmiştir. 3. *Dîvân*. Eserin Köprülü Kütüphanesi'nde 98 varaktan ibaret bir nüshası bulunmaktadır (nr. 1257). 4. *Şerhu'l-Şâhidetü'l-yâ'iyye*. İbnü'l-Fârîz'in *el-Şâhidetü'l-yâ'iyye*'sinin şerhi olan eserin Köprülü Kütüphanesi'nde (nr. 735) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 969) birer nüshası bulunmaktadır. 5. *Şerhu'l-Şâhidetü't-tâ'iyye*. Yine İbnü'l-Fârîz'in *el-Şâhidetü't-tâ'iyye*'sinin şerhi olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır (Hâlet Efendi, nr. 814/14). Bûrînî'nin diğer eserlerinden bazıları da şunlardır: *Hâşiye 'alâ Envârî't-tenzil, er-Rihletü'l-Halebiyye, er-Rihletü'l-Trablusiyye, es-Seb'us-seyyâre, Şerhu'l-Kâfiye, Hâşiye 'ale'l-Mutavvel* (Zirikli, II, 236; Kehhâle, III, 289).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, II, 51-61; *Keşfü'z-zunûn*, I, 267, 767, 1370; Hafâci, *Reyhânetü'l-elibbâ*, I, 42-52; Serkîs, *Mu'cem*, I, 202, 602; Brockelmann, *GA*, II, 374-375; *Suppl.*, II, 401; a.mlf., "Bûrînî", *IA*, II, 806; a.mlf., "al-Bûrînî", *EJ*² (İng.), I, 1333; *İzâhu'l-meknûn*, I, 139, 279, 494, 550, 551; II, 3; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 291; Zirikli, *el-A'lâm*, II, 235-236; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, III, 289; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 389; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mu'errifîne'd-Dımaşkiyyîn*, Beirut 1398/1978, s. 312; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 522, 526; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 146; C. Zeydan, *Âdâb* (Dayf), III, 308; *Mv.Fs.*, II, 238-239; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihri'sü mahtûâtî mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 359 (nr. 735); II, 38 (nr. 1257); Flügel, *Hand-schriften*, II, 357-358; Bekrî Şeyh Emîn, *Mütâla'at fi'ş-şî'ri'l-Memlâkî ve'l-Öşmânî*, Beirut 1986, s. 244; Muhammed Ridvân ed-Dâye, *A'lâmü'l-edebî'l-Abbâsî*, Beirut 1407/1987, s. 111; Abdülvehhâb es-Sâbüni, *Şu'arâ' ve devâvîn*, Beirut, ts. (Mektebetü Dârîş-Şark), s. 255-256; Muhammed M. Şerrâb, *Mu'cemü'l-büldâni Filistin*, Dımaşk 1407/1987, s. 172-173; Muhammed Kürd Ali, "Terâcimü'l-a'yan min ebnâ'iz-zamân", *MMİAdm.*, III/4 (1341/1923), s. 193-202. ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BURKİNA FASO

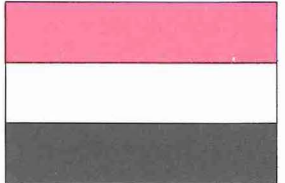
**Batı Afrika'da
İslâm Konferansı Teşkilâtı'na
üye ülke.**

1984'e kadar Yukarı Volta adını taşıyan ülke doğuda Benin ve Nijer, kuzeyde ve batıda Mali, güneyde ise Togo, Gana ve Fildişi Sahili ile çevrilidir. Yüzölçümü

274.200 km², nüfusu 8.714.000 (1989), başşehri ülkenin orta kesiminde bulunan Uagadugu (Ouagadougou), resmî dili Fransızca'dır. 1975 yılında İslâm Konferansı Teşkilâtı'na üye olmuştur.

Fizikî ve Beşerî Coğrafya. Güney sınırları deniz kıyısından 500 km. kadar kuzeyde olan Burkina Faso 10 ve 15. kuzey enlemleri arasında yer alır; yüksekliği ortalama 300-500 m. arasında değişen bir plato görünümündedir. Orta Nijer havzasının güney bölümündeki toprakların tabanını billurlu bir tabaka oluşturur. Hafifçe dalgalı olan arazi doğu bölgelerinde Atakora dağlarına doğru yükselir ve Tenekuru (Tenekourou) zirvesinde 794 metreye ulaşır. Genellikle verimsiz olan topraklar Kara Volta, Comue ve Leraba gibi akarsu vadileriyle parçalanmıştır. Ülkenin kuzey ve kuzeydoğusu çölün etkisinde olduğundan buralarda kumlu bölgeler şeritler halinde uzanır ve bu kum şeritleri arasında kayalık tepeler yer alır. Güneye doğru alçalan plato akarsu vadileri keser. Yer yer granit kayalarla kaplı olan arazinin verimsizliğinde akarsu taşkınlarının toprakları taşımasının payı büyüktür.

Kuzey, orta ve güney bölgelerinde birbirinden farklı iklimler görülür. Sahil bölgesine yakın olan ülkenin kuzey tarafındaki iklim çölün etkisindedir. Orta bölgede ise tropikal nitelikli Sudan, güneyde de Gine iklimi hâkimdir. Kuzeyde ortalama yıllık yağış 500 mm. iken orta ve güneyde 1100 milimetreye kadar çıkar. Yağışlar genelde haziran-ekim döneminde düşer. İklimin sıcak ve kurak olduğu ülkede en düşük sıcaklık 10, en yüksek sıcaklık ise 40 derece civarındadır. Kuraklık kırsal alanlarda yaşayan halkın hayatını olumsuz şekilde etkilemekte-

Resmî adı : République de Burkina Faso
Başşehri : Uagadugu (Ouagadougou)
Yüzölçümü : 274.200 km ²
Nüfusu : 8.714.000 (1989)
Resmî dini : Yok
Resmî dili : Fransızca
Para birimi : CFA Frangı = 100 Centime

dir. Ülkenin büyük bölümü yağmur mevsiminde yeşeren otlarla ve çalılıklarla kaplıdır. Sahil ikliminin etkisindeki kuzey bölgelerde bozkır türü dikenli çalılıklara rastlanırken tropik iklimin hüküm sürdüğü güney bölgelerdeki akarsu vadilerinde savanlar ve ormanlar görülür.

Burkina Faso akarsular bakımından fakir olmamakla birlikte bunlardan ne taşımacılıkta ne de tarım alanlarının sulanmasında yeterli miktarda faydalanılır. Orta ve güney bölgelerini sulayan Kızıl Volta, Kara Volta ve Ak Volta akarsuları ülke sınırlarını terkettikten sonra Gana'da Volta nehrini oluştururlar. Doğu bölgesini sulayan akarsular ise Nijer nehrine katılırlar. Yağmur mevsiminde düzensizlik göstererek taşkınlara sebep olan orta ve batı bölgelerdeki akarsuların bazıları uzun süren kurak ve sıcak mevsimlerde kururken bazıları da bataklıklarda kaybolur.

Nüfus. Nüfusu bugün 9 milyona yaklaşan Burkina Faso'da etnik bakımdan ve dil, kültür açılarından birbirinden farklı çok sayıda kabile yaşamaktadır. Ülkenin orta ve doğu bölgelerinde yaşayan Mosiler nüfusun yarıya yakın bölümünü oluştururlar. Bölgenin en eski yerlileri olan Mosiler kabile şefliğine dayalı Manprusi ve Dagomba devletlerini kurmuş ve XV. yüzyıla kadar kendi ülkelerinden geçen sahra ticaret yolları üzerinde önemli rol oynamışlardır. Güneybatıda Bobolar, doğu ve kuzeyde Gurmalar, kuzeyde sınıra yakın bölgelerde göçebe Fülâniler, batıda Senufolar, Lobiler, Kassenalar, Diulalar, Tegnesiler, Dogariler, Busanseller, orta ve güneydoğuda Gumudiler, Bisalar, Gurmançeler, Mubalar, Konkombalar, Berbalar ve diğer kabileler yaşamaktadır. Afrikalı siyah insan tipinin en iyi örneğini temsil eden Gurmalar'ın da yaşadığı Burkina Faso âdeta bir halklar mozaiği görünümündedir. Nüfusun % 90'ı kırsal alanlarda yaşar, sanayi gelişmediğinden şehirleşme hızı çok düşüktür. Ülkenin önemli şehirlerinin 1985 sayımına göre nüfusları şöyledir: Başşehir Uagadugu 442.223, Bobo-Diulasso 231.162, Kuduğu (Koudougou) 51.670, Uahiguya 38.604, Banfora 35.204, Koya 25.779. Abican'dan gelen demiryolu Uagadugu'ya ulaşmadan önce eski başşehir Bobo-Diulasso'dan geçer. Müslümanların çoğunlukta bulunduğu Bobo Diulasso, ticaret ve sanayi bakımından ülkenin en önemli şehri iken demiryolu buradan Uagadu-

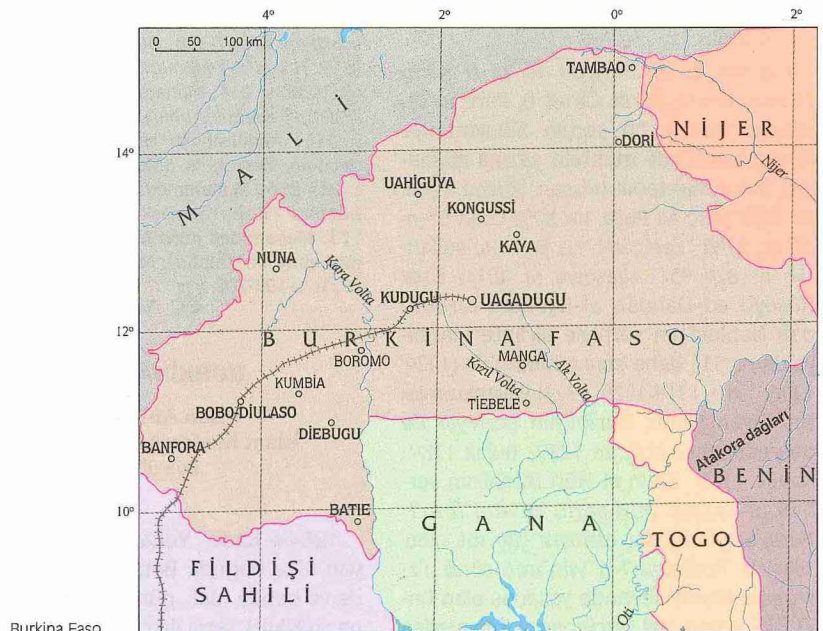
gu'ya vardıkdan sonra önemini kaybetmeye başlamış, iş yerleri ve sanayi tesisleri sömürgeci Fransızlar'ın başşehir yaptığı Uagadugu'da yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte Bobo-Diulasso halen bir ticaret merkezi olarak önemini sürdürmektedir. Ülkede kilometrekareye düşen nüfus yoğunluğu 29,1 olmakla birlikte tarıma elverişli güney ve batı bölgelerinde nüfus daha yoğun, kuzey bölgelerinde ise daha seyrek. Birleşmiş Milletler rakamlarına göre doğum oranının % 48,1 (1975-1980 ortalaması) gibi oldukça yüksek olduğu ülkede ölüm oranı aynı dönem için % 24 olarak gerçekleşmiştir. Nüfus içerisinde gençlerin oranı yüksektir. Ülkedeki nüfusun yaklaşık 500.000 kadarı her yıl çiftliklerde ve sanayi tesislerinde çalışmak için Fildişi Sahili ve Gana gibi komşu ülkelere gider ve her yıl bunların 50 ile 100.000 kadarı gittikleri yerlerde kalıp geri dönmeyiz. Fildişi Sahili'ne gitmiş ve burada yerleşmiş 1 milyona yakın Burkina Fasolu bulunmaktadır.

Din. Burkina Faso nüfusunun ekseriyeti (% 55) atalara tapınma şeklindeki mahallî putperest inanışlara mensup olmakla beraber XIV. yüzyıldan beri ülkenin kuzey bölgeleri Müslümanlığın etkisi altındadır. Toplam nüfusun en az % 35'ini temsil eden müslümanlar daha çok ülkenin kuzeyinde yaşayan Fülânî, Tuareg ve Diula kabilelerine mensuplardır. İlk defa müslüman tüccarlar vasıtasıyla XIV. yüzyılda bu ülkeye nüfuz eden İslâmiyet, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru mahallî yöneticilerin de müslüman

olmalarıyla giderek güçlendi. İslâm dini, Mosi Kralı Naaba Dulugu'nun (1769-1823) yönetimi döneminde sarayda etkin hale geldi; ancak yine de İslâmiyet'in etkisi ticaret yolları üzerinde bulunan şehirlerle sınırlı kaldı. Öte yandan İslâmiyet'le birlikte mahallî inançlar da güçlü şekilde yaşamaya devam etti. Ülkede Fransız sömürgeci olduğu dönemde ve özellikle istiklâline kavuştuktan sonra İslâmiyet'in yayılışında bir hızlanma görülmüşse de müslüman nüfus henüz çoğunluğa ulaşmamıştır.

Burkina Faso'nun İslâmiyet'i ilk kabul eden halkı, kuzeyde yaşayan ve daha çok çobanlıkla meşgul olan Fülâniler'dir. Fülâniler buraya XI. yüzyılda Senegal'deki Tekrûr bölgesinden gelerek XIV. yüzyılda Hevsâ şehirlerinde İslâmiyet'le karşılaştılar. Bunların bir kısmı zaman içerisinde Müslümanlığı kabul ettiler ve XVIII. yüzyılda Futa Calon ve Futa Toro'da kurdukları devletlerle putperestlere karşı açtıkları cihadlarda meşhur oldular. Ancak kuzeyden ve doğudan gelen İslâmî akımlar karşısında Burkina Faso'daki putperest yönetimler şiddetli tepki gösterdiler ve bu akımları durdurmak için iş birliği yaptılar. Bundan dolayı İslâmiyet'in Burkina Faso'nun güney bölgelerine inmesi mümkün olmamıştır.

Fülâniler'den başka Mandeler, Sarakoleler, Soninkeler ve Mosiler'in de büyük bir kısmı müslümandır. Büyük çoğunluğu mahallî inanışlara mensup Mosiler'den müslüman olanların İslâmiyet'le ilk teması, XIV. yüzyılda bölgede hâkimiyet kuran Songay Devleti döneminde ol-

Burkina Faso

muştur. XV. yüzyılda bu devlet hâkimiyetini güneydeki kıyı bölgesine kadar genişlettiğinde İslâmiyet'in buradaki etkisi de giderek artmış ve Mosiler'in büyük bir kısmı müslüman olmuştur. 1700'lü yıllarda bazı Mosi krallarının İslâm'a girmeleriyle de Müslümanlık bunlar arasında iyice yerleşmiştir. Fakat buna rağmen Mosiler arasında mahallî inançların hâkimiyeti devam etmiştir. Burkina Faso'nun güneybatısında yaşayan ve ülkenin ticaretinde önemli rol oynayan Diulalar'ın büyük çoğunluğu da müslümandır. Bunların konuştuğu dil ticaret dili olarak gelişmiştir.

Ülkenin sömürge olduğu dönemde hıristiyan yöneticilerin müslümanlara karşı iyi davranmadıkları, onların meseleleriyle ilgilenmedikleri bilinmektedir. Sömürge rejiminin nisbeten yumuşadığı 1950'lerden sonra müslümanlar bir teşkilât içerisinde toplanmak için gayret gösterdiler; 1958'de Uagadugu İslâm Topluluğu ve Bobo-Diulasso'da İslâm Kültür Konseyi kuruldu. Uagadugu İslâm Topluluğu 1962'de Yukarı Volta İslâm Topluluğu adını alarak ülke düzeyinde genişletildi. Kur'an'a bağlılık, İslâm kardeşliğini güçlendirme, cuma namazları için bir araya gelme, millî birlik ve gelişmeye katkıda bulunma gibi temel amaçlarla doğan İslâm Topluluğu, cemaati geliştirmek ve İslâm'ı yaymak için çaba gösterdi. 1964 yılındaki genel kongreye seksen üç bölge ve yaklaşık 55.000 üyesi temsilen 500 delege katılmıştır. Bu yıllarda topluluğa bağlı 771 cami ve on bir Kur'an kursu bulunuyordu. Gençleri daha çok İslâmî hizmete sokmak amacıyla Uagadugu'da 1972 yılında ilk İslâm Gençliği Kültürel Kurulu toplandı. Arapça'yı ülkenin kültür dili yapmak, müslümanlara evlilik ve cenaze törenleriyle ilgili İslâmî kuralları öğretmek, güvenilir radyo programları geliştirmek ve Kur'an kurslarında eğitim düzeyini yükseltmek gayesiyle çalışmalar yapıldı.

Burkina Faso'daki müslümanlar çeşitli zorluklara rağmen, özellikle ülkenin bağımsızlığını kazanmasından bu yana iyi organize olmuş bir birlik ve beraberlik içindedirler. Batı Afrika'daki diğer ülkelerle karşılaştığında buradaki müslümanların teşkilatlanma bakımından daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Bunların hepsi komşu ülkelerde olduğu gibi Mâlikî mezhebine mensupturlar. Aralarında Kâdiriyye ve Ticâniyye tarikatları da önemli bir yere sahiptir.

Özellikle şehir merkezlerinde bulunan hıristiyanların oranı nüfusun % 10 kadarını oluşturmaktadır. Sömürge döneminde ülkedeki okullar Katolik misyonerlerin kontrolleri altında açıldığından İslâmiyet kadar olmasa bile bu din de ülkede taraftar bulmuştur. Hıristiyanların sömürge döneminde olduğu gibi bağımsızlık kazandıktan sonra da yönetimdeki etkileri devam etmektedir. Bağımsızlık döneminin ilk devlet başkanı olan Maurice Yameogo (1961-1966) ve bir askerî darbe ile 1982'de iktidarı ele geçiren Jean Baptiste Udraogo Katolik idiler.

Eğitim ve Kültür. Ülkede, sosyal ve kültürel özellikleri birbirinden farklı çok sayıda kabilenin yaşaması sebebiyle ortak bir millî kültür oluşmamış, etnik farklılıklara dinî ve mahallî farklılıklar da eklendiğinde ortaya kültürel bir çeşitlilik çıkmıştır. Ülke nüfusunun hemen hemen yarısını meydana getiren Mosiler'in geleneksel animist kültürleri, genelde Burkina Faso kültürüne damgasını vurmuştur. Müslüman nüfus İslâm dininin ve geleneksel kültürlerin etkisindedir. Kırsal kesim ile şehirler arasında yaşama şekli, zihniyet ve kültür yapısı açısından büyük farklılıklar vardır. Köylerde evlerin yapımında çamur, saman ve sap gibi geleneksel inşaat malzemeleri kullanılırken şehirlerde daha modern malzemelerden istifade edilir. Şehirlerde modern mimari ile geleneksel yapılar birbirine karışmış durumdadır. Atalara tapınma şeklindeki mahallî inanışlara mensup halklarda danslar, dinî âyinler ve çeşitli olayları kutsallaştıran davranışlar önemli yer tutar. Siyaset ve yönetim kademelerinde görevli olanlar daha çok Batı ve hıristiyan kültürünün etkisindedir; bu bakımdan bürokratlar ile halk arasında kültür bakımından büyük ayrılık vardır.

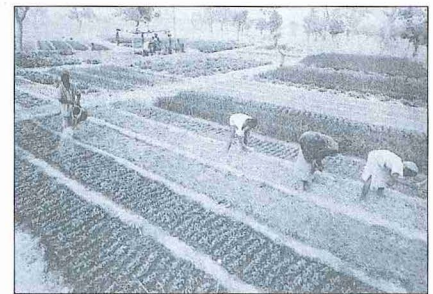
UNESCO'nun verdiği 1985 rakamlarına göre ülke nüfusunun % 86,8'inin okuma yazması yoktur. Erkeklerin % 79,3'ü, kadınların da % 93,9'u okuma yazma bilmemektedir. Nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal alanda yaşaması eğitim hizmetlerinin halka götürülmesinde olumsuz etki yapmaktadır. Burkina Faso'da eğitime mecburi ve parasız olup ilk öğretime yedi yaşında başlanmaktadır. Ülkedeki 1758 ilk öğretim kurumuna devam eden öğrenci sayısı toplam 351.807'dir (1986). Altı yıllık ilk öğretimden sonra başlayan orta öğretimin ilk dönemi dört, ikinci dönemi üç yıldır. Genel ve

meslekî öğrenim veren 125 orta öğretim kurumunda 56.683 öğrenci okumaktadır. 1984 rakamlarına göre okullara kayıtlı olan toplam öğrenci sayısı, okuma çağında olanların ancak % 17'si idi. Sadece ilk öğretim çağındakiler için bu oran % 25 iken orta öğrenimdekilerde % 4'e düşmektedir. Diğer taraftan 1986 yılında ülkenin tek yüksek okulu olan Uagadugu Üniversitesi'ne devam eden öğrenci sayısı 3869 idi. Hükümet ülkenin eğitim öğretim seviyesini yükseltmek için bütçenin % 20'sini bu alana aktarırsa da bu miktar yeterli olmamaktadır.

Burkina Faso'da basın ve yayın hayatı gelişmiş olmamakla birlikte başşehir Uagadugu'da beş günlük gazete ve yedi dergi yayımlanmakta, bir de haber ajansı faaliyet göstermektedir. Radyo ve televizyon yayınları devletin elinde olup ülkede 123.000 radyo ve 35.000 televizyon alıcısı (1983) bulunmaktadır.

Ekonomi. Nüfusun % 90'ının kırsal alanda yaşayarak çiftçilik ve hayvancılık yaptığı Burkina Faso bir tarım ülkesidir ve ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmı bu alanda gerçekleştirilmektedir. Millî gelirin % 43'ü tarım alanından sağlanmakta ise de tabii şartların etkisinde olan tarım gelişmemiş ve modernize olamamıştır; bu sebeple verim çok düşüktür. Dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Burkina Faso'da kişi başına düşen millî gelir 140 Amerikan doları civarındadır. Tarım alanındaki üretim hava şartlarına ve yağışların elverişli oluşuna bağlı olarak değişebilmektedir. Yönetim, temel ürünlerde kendi kendine yeten bir ülke olmayı istemekte ve mısır, darı, patates, pirinç, keten ve susam üretiminin artırılması için çalışmaktadır. Bu amaçla Thomas Sankara yönetimi toprakları kamulaştırmış ve tarım sektörüne büt-

Yatenga'da ziraatla uğraşan çiftçiler

çeden ayrılan payı iki misline çıkarmıştır. Son yıllarda Avrupa Kalkınma Fonu'ndan sağlanan kredilerle keten, şeker kamışı ve yer fıstığı işleyecek bazı küçük tesisler kurulmaktadır. Öte yandan güneydeki tarım alanlarını sulamak için milletlerarası finans kuruluşlarından ve İslâm Kalkınma Bankası'ndan sağlanan kredilerle başlatılan kanal, bent, gölet ve baraj inşa çalışmaları da sürdürülmektedir.

Ülkenin kuzeyindeki otlaklarda hayvancılık yapılmaktadır. 1985 rakamlarına göre Burkina Faso'da 2,8 milyon büyük baş, 2 milyon koyun ve 2,6 milyon keçi bulunmaktadır. Son yıllardaki kuraklık tarım sektörünün diğer kesimlerini olduğu gibi hayvancılığı da olumsuz şekilde etkilemektedir.

Burkina Faso yer altı kaynakları bakımından zengin olmamakla birlikte Tambao'da manganez, Tileusi'de fosfat, Poura'da altın, Mafalou'da antimon, Kudugu yakınlarında gümüş ve çinko yataklarına sahiptir. 1984 yılında İslâm Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve hükümetin katıldığı altın madenini işletecek bir şirket kurulmuştur. Mali sınırına yakın Tambao'daki zengin manganez yataklarından faydalanmak için de demiryolunun buraya kadar uzatılması planlanmaktadır. Yer altı servetlerini işleyecek bilgi, teknoloji ve sermayeye sahip olamaması sebebiyle bazı madenlerin imtiyazı yabancı firmalara verilmiş durumdadır. Ak Volta ve Kara Volta akarsuları üzerinde barajlar inşa edilmiş ve elektrik üretimi 1960'tan bu yana büyük bir gelişme göstererek yılda 125 milyon kilovata ulaşmıştır. Özellikle Kudugu, Dedegu, Poura, Gaua, Kaya, Dori ve Tenkudago şehirlerinin elektrifikasyonu ile Kompienga hidroelektrik santralinin ve çok sayıda küçük akarsu barajının yapımı Avrupa Topluluğu'ndan sağlanan kredilerle mümkün olmuştur.

Taşımacılık ve ulaşım alanında ülkenin durumu pek iyi değildir. Başşehri Bobo-Diulasso ve Abican'a bağlayan demiryolunun ülke ekonomisindeki yeri büyüktür ve bu yolun Nijer'e kadar uzatılmasına çalışılmaktadır. Ülkenin karayolu şebekesi toplam 9000 km. civarında olup bunun ancak yarısı anayoldur. Mevcut yolların iyileştirilmesi ve yenilerinin yapımı için dış desteğe ihtiyaç vardır. Ödemeler dengesi devamlı açık vermekte ve ekonomi dış borç bulmak zorunda kalmaktadır; halen devletin dış borcu yarım milyar doları geçmiştir durumdadır.

En önemli ihrac kalemleri olan canlı hayvan ve keten üretiminin kuraklık sebebiyle düşmesi ve satın almak zorunda olduğu petrol, hazır makine, yol ve baraj inşaat ekipmanları gibi ithal kalemlerinin fiyatlarının devamlı şekilde artması ülke ekonomisini zor durumda bırakmaktadır. 1984'te toplam 111 milyon franklık ithâlata karşılık ancak 34 milyon frank tutarında ihracat yapılabildiği görülmüştür.

Tarih. Bugün Burkina Faso'nun sınırları içerisinde yaşayan çeşitli etnik grupların tarihlerinin iyi bilinmemesi ve ülke sınırlarının tarihi, sosyal ve coğrafi özellikler dikkate alınmadan genellikle Batılı sömürgeci devletler tarafından belirlenmiş olması ülke tarihini araştırmayı zorlaştırmaktadır. Burkina Faso'da yaşayan etnik grupların çoğu devletsiz toplumlar olup tarihte çeşitli devletlerin sınırları içerisinde yaşamışlardır. Ülkenin en kalabalık etnik grubunu oluşturan Mosiler XI. yüzyılın sonlarına doğru Dagomba'dan, Gurunsiler'le Lobiler ve Bobolar da Doğu Afrika'dan buraya gelip yerleşmişler ve bölgenin siyasi tarihinde önemli rol oynamışlardır. Bunların en ünlüleri olan Mosiler'in Dagomba kraliyet ailesinden Ouedraogo Tehkodego Krallığı'nı kurdu (XII. yüzyıl sonları); oğlu Oubri de Uagadugu bölgesini ülkesine katarak devleti güçlendirdi. Oubri'nin oğulları arasında taht yüzünden çatışma çıkması üzerine onlardan biri kuzeye gitti ve Yatenga Krallığı'nı kurdu. Yatenga kralları ülkelerini genişletmek amacıyla komşularıyla savaştılar. Bir ara Tinbüktü'yü ele geçirdilerse de XV. yüzyıl ortalarında Sunni Ali'ye (ö. 1492) yenilmeleri üzerine güçlerini kaybettiler. Bu çağda kuzeyden ve doğudan gelen İslâmî akınlar ve müslüman tüccarlar varlığıyla İslâm bu bölgeye de nüfuz etti. Mosi ve Yatenga krallıkları XIX. yüzyılın sonlarına kadar yaşamayı başardılar. Aslında modern Yatenga'nın tarihi Naaba Kango (1757-1787) ile başlar. Kral Kango iktidarı merkezileştirerek etrafındaki çeşitli kabilelere boyun eğdirdi. Ölmünden sonra Nakombseler arasında çatışmaların çıkması devletin gücünü zayıflattı. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Naaba Saaga ile Naaba Tugari'nin oğulları arasındaki anlaşmazlık iç çatışmaya dönüştü ve sonunda 1894 yılında Naaba Baoga otoriteyi sağlayarak Bandiogara'da bulunan Fransızlar'la iş birliğine gitti. Onun ardından gelen Naaba Bulli'nin 1895'te Fransızlar'la bir anlaşma imza-

layarak onların himayesine girmesi üzerine Fransız sömürge güçleri bölgedeki nüfuzlarını kuvvetlendirdiler. Uagadugu'daki Mosi Kralı Morho-Naba ise Fransız himayesini reddetti, fakat 1896'da bir Fransız birliği Oagadugu'ya girdi ve kral kaçmak zorunda kaldı. Ülkenin tamamını Fransız işgaline uğramadan önce batıda Samolar ve Mandeler, güneyde ise Gurunsiler geniş bir otonomiye sahipti. Ayrıca yine batı bölgesinde, müslüman Diular'ın merkezi Bobo-Diulasso olan Gwiriko Devleti ile rakibi Wahabu Devleti bulunuyordu ve bunlar da 1897'de Fransız egemenliğiyle tarihe karıştılar. Böylece 1897 yılında bugünkü Burkina Faso'nun bütün toprakları Fransızlar tarafından işgal edilmiş ve sömürge dönemi başlamış oldu.

Sömürge döneminde ülke önce Fransız Sudanı'nın bir parçası haline getirildi; sonra 1904'te oluşturulan Haute-Senegal-Nijer birliğine bağlandı. Bu arada ülkenin çeşitli bölgelerinde ayaklanan kabileler sömürge güçlerine sındırıldı. 1919'da Haute-Senegal-Nijer birliğinden ayrılan ülke Haute-Volta (Yukarı Volta) adıyla ayrı bir sömürge haline getirildi. 1932'de Sudan, Fildişi Sahili ve Nijer arasında bölüştürüldüyse de bu durum 1947'de bölgenin yeniden bütünleştirilmesine kadar devam etti. Sömürge yönetiminin takip ettiği ekonomik ve idari siyaset halkı zor durumda bıraktı ve bir kısmı komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldı. 1946'da ülkede siyasi teşkilatlanmaya izin verilmesi üzerine kurulan Afrika Demokratik Birliği (Le Rassemblement démocratique africain) ülkenin siyasi tarihinde önemli rol oynadı. 1956 yılında bu partinin Haute-Volta bölümü önce Birleşik Demokratik Parti adını aldı, sonra da Ouezzin Coulibaly ve Maurice Yameogo tarafından Volta Demokratik Birliği'ne (Union démocratique Voltaïque) dönüştürüldü. 1957'de O. Coulibaly yönetim konseyinin başkan yardımcısı, daha sonra ise başkanı oldu.

1958'de yapılan referandum sonunda Haute-Volta Fransız Topluluğu'na üye otonom bir cumhuriyet haline geldi. 5 Ağustos 1960'ta ise bağımsızlığını ilân etti. Bu arada 1958'de O. Coulibaly'nin ölümü üzerine yerine geçen Maurice Yameogo 1959 seçimlerini kazanıp yeniden başkan seçilmişti. Başkan Yameogo, Kasım 1960'ta kabul edilen yeni anayasanın verdiği geniş yetkilerle kendi partisi dışındaki bütün partileri yasakladı ve siyasi rakiplerini susturdu. Ancak hal-

kın ve ekonominin içinde bulunduğu sıkıntılar, memnuniyetsizliğin giderek artmasına ve sonunda işçilerle ordunun Ya-meogo yönetimine baş kaldırmasına kadar vardı. 3 Ocak 1966'da General Sangoule Lamizana bir darbe ile yönetime el koyarak devlet başkanlığını ilân etti. Kurulan askerî yönetim ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıyı atlattı için bazı tedbirler aldı ve üç yıl sonra siyasi partilerin kurulmasına izin verdi. 1970'te yeni anayasanın kabulünden sonra yapılan seçimleri Volta Demokratik Birliği kazandıysa da ordunun yönetimdeki etkinliği devam etti ve Lamizana devlet başkanlığına seçildi. Yönetim kademelelerinde ve iktidar partisi içinde çatışmalar meydana gelmesi üzerine Başkan Lamizana meclisi dağıtıp siyasi faaliyetleri yasaklayarak yönetimi tekeline aldı. Lamizana 1977'de yeniden devlet başkanlığına seçildiyse de devam eden karışıklıklar sonucu Kasım 1980'de Albay Saye Zerbo'nun gerçekleştirdiği kansız bir askerî darbe ile devrildi. Zerbo'nun kurduğu askerî yönetim anayasayı askıya alarak ülkede bütün siyasi faaliyetleri yasakladı. Kısa süre sonra darbeye destek veren işçi birliklerinin yönetiminin takip ettiği politika sebebiyle desteklerini çekmeleri üzerine ülkede ciddi karışıklıklar ortaya çıktı. Başkan Zerbo yeniden anayasa rejimine döndüyse de 1982'de Jean Baptiste Uedraogo'nun darbesine engel olamadı. Ancak Uedraogo da Ağustos 1983'te Libya yanlısı olarak tanınan yüzbaşı Thomas Sankara tarafından devrildi. Sankara iktidarı ele geçince Millî Devrim Konseyi adlı bir konsey kurarak ülkenin yönetimini yeniden teşkilâtlandırdı ve mahalli eşrafın tesirini azaltmaya çalıştı. Ülkenin çeşitli yerlerinde kurduğu halk mahkemelerinde eski siyasi liderleri yargılatarak muhalefeti iyice sindirdi. Bu arada Fransa ve Batı Avrupa ülkeleriyle ilişkiler bozulurken Libya ve Sovyetler Birliği'ne yakınlaşma başladı. Başkan Sankara, ülkede gerçekleştirdiği siyasi ve sosyal değişikliklerin bir sembolü olarak devrimin birinci yıl dönümünde (3 Ağustos 1984) ülkesinin adını Burkina Faso'ya çevirdi ve böylece Yukarı Volta adı terk edildi. Özellikle hukuk ve eğitim alanlarında bir dizi yenilik yapıldı. Fransa ile bozulmuş olan ilişkiler, bu ülkede Sosyalist Parti'nin iktidara gelmesiyle düzelme yoluna girdi. 1985 yılında Mali ile sınır anlaşmazlığı yüzünden savaş çıktı. Sovyetler Birliği ile ilişkileri daha ileriye götürmek isteyen Sankara 1986'da Moskova'ya ziyaret etti. Komşu-

ları ile de bir siyasî entegrasyon kurmak istemiş, fakat teşebbüsleri olumlu sonuç vermemiştir. Burkina Faso 1983'ten bu yana Thomas Sankara rejiminde Millî Devrim Konseyi tarafından yönetilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Motamar, "al-Âlamü'l-İslâmî", *World Muslim Gazetteer*, Karachi 1964, s. 503-508; Mahmûd Savvâf, *İfrîkiyye'l-müslime*, Beyrut 1975, s. 231-247; H. Deschamps, *L'Afrique Noire Précoloniale*, Paris 1976, s. 43-45, 55-60; İsmâil Ahmed Yâgî — Mahmûd Şekür, *Târîhu'l-âlemi'l-İslâmî*, Riyad 1983, II, 226-231; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1984, s. 212-215, 241; G. A. Finnegan, "Mossi", *Muslim Peoples*, II, 546-552; "Burkina Faso", *Le Courrier*, sy. 99, Bruxelles 1986, s. 39-55; "Haute-Volta", *Le Robert Dictionnaire Universel des noms propres*, Paris 1987, III, 1404-1405; Hamidou Diallo, "Introduction à L'Étude de L'Histoire de L'Islam clans L'ouest du Burkina Faso: Des Débuts à la fin du XIXe siècle", *Islam et Societes Au Sud Du Sahara*, IV, Paris 1990, s. 33-45; Issa Cissé, "Les Médersas au Burkina, L'Aide Arabe et La Croissance d'un système Enseignement Arabo-Islamique", a.e., s. 57-72; "Fulani", *The Illustrated Encyclopedia of Mankind*, London 1978, V, 651-655; "Mossi", a.e., XI, 1404-1406; M. Izard, "Haute-Volta", *EUn.*, VIII, 262-264; *The Cambridge Encyclopedia of Africa* (nşr. Ronald Oliver), Cambridge 1984, s. 84, 133, 258.

DAVUT DURSUN

BURMA

(bk. MYANMAR).

BURMALI MESCİD

İstanbul Şehzadebaşı'nda
XV. yüzyıl sonunda yapılan mescid.

Minaresinin biçiminden dolayı dikkati çeken ve bu sebeple Burmalı Mescid olarak tanınan mâbed, Şehzade Camii'nin dış avlu duvarının az ilerisinde ve Bozdoğan Kemerî'nin Marmara tarafında bulunmaktadır. Çevresindeki yerleşme bölgesinin istimlikiyle etrafı tamamen açıldığından bugün İstanbul Belediye Sarayı'nın tam karşısında kalmıştır. Kapısı üstündeki kitâbe yeri boştur. Kapıya sarâyî Hüseyin Efendi'nin yazdığına göre Mısır kadılarından Mevlânâ Emin Nüreddin Osman Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bânisi 961 (1554) yılında ölmüş ve mescidinin yanına defnedilmiştir. Bu sebeple Burmalı Mescid'in bir XVI. yüzyıl eseri olduğu sanılmış, hatta kapının yanına adı ve 1540 yılı yazılı bir levha konulmuştur. Fakat 953 (1546) tarihinde yazıldığı bilinen *İstanbul Vakıfları*

Tahrir Defteri'nde (BA, nr. 251) Emin Nüreddin Mescidi adıyla kayıtlı olduktan başka 902 yılının Şâban ayında (Nisan 1497) düzenlenmiş bir de vakfiyesinin bulunduğu bildirilmektedir. Anlaşıldığına göre İstanbul'da pek çok hücre, dükân, ev ile Zağra Eskihişarı'nda, Gebze'de hamamlar ve Hereke'deki değirmen mescidin evkafından olduktan başka daha pek çok hayır sahibi de buraya vakıflar tahsis etmiştir. Bunlardan Ayşe Hatun'un vakfettiği mülk ile Ali Subaşı'nın bıraktığı bir başka mülk, 1543-1548 yıllarında Şehzade Camii'nin yapımı için "emr-i pâdişâhî ve izn-i şer' ile" istimlâke uğramıştır.

Şehzade Camii'nin Mimar Sinan tarafından inşasından çok önce var olan Burmalı Mescid'in bânisi Emin Nüreddin Efendi'nin mezarı soldaki hazîrede durmaktadır. Kitâbesinde 961 (1554) tarihi açık olarak okunur. Bu duruma göre Emin Nüreddin Efendi mescidi yirmi beş otuz yaşlarında iken yaptırıp vakfetmiş, Mısır kadılığına kadar çıktıktan sonra İstanbul'da ilerlemiş bir yaşta vefat edip buraya gömülmüş olmalıdır. *Hadikatü'l-cevâmi*'de verilen bilgiye göre, birkaç defa defterdar olduktan sonra vezirliğe yükselen, ancak 1173'te (1759-60) İzmir'te idam edilen Müezzinzâde Halîmî Mustafa Paşa'nın da mezarı mescidin yanındadır. Ayrıca burada Mustafa Paşa'nın kardeşi Mehmed Ağa'nın oğlu olan ve 1167'de (1753-54) vefat eden hattat İbrâhim Ağa'nın da kabri vardır. Mustafa Paşa'nın babası Ali Efendi Burmalı Mescid'in müezzinliğini yapmış, daha sonra rûznâmçe kesedarlığına yükselmiştir. Mustafa Paşa'nın sarayı veya konağı da mescidin karşısında bulunuyordu.

Burmalı Mescid, Osmanlı devrinde devlet ileri gelenlerinin konaklarının toplandığı bir bölgede bulunuyordu. XIX. yüzyılda da önündeki arazide Rifat Paşa ile Ahmed Muhtar Paşa'nın konakları vardı. Şehrin en büyük yangın felâketlerinden biri olan 1911 Uzunçarşılı - Mercan yangınında Burmalı Mescid'in çevresi kül olmuş ve mâbed her ne kadar fazla zarar görmeden kurtulmuşsa da cemaatsiz kalmıştır. Cumhuriyet devrinde "Türkiye Cumhuriyeti Dahilindeki Cevâmi ve Mesâcidin Tasnifi ve Kadrolarının Tesbiti Hakkındaki 8 Kânunusâni 1928 tarih ve 6061 numaralı Tâlimatnâmeyi Muaddil Tâlimatnâme" başlığı ile çıkan camilerin sayılarını kısıtlayan yönetmeliğe uyularak Burmalı Mescid Şehzade Ca-